

УДК 808.2 “18/19” І. Франко

ІВАН ФРАНКО — РЕДАКТОР (ДО 155-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Марія Ріпей

Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

Розглянуто особливості діяльності Івана Франка як редактора, який з повагою ставився до авторів, важливого значення надавав узгодженню з ними внесених правок, зазначав, що коректура “конче необхідна”. Проаналізовано його листи до авторів та видавців.

Ключові слова: редактор, автор, редагування, коректура.

Постановка проблеми. Один з найвідоміших редакторських доробків, невичерпна скарбниця досвіду — діяльність І. Франка, який розумів становище і автора, і редактора, бо був водночас автором і редактором. Він сформулював основні принципи аналізу літературних творів різних жанрів, їх оцінення, редакційного опрацювання та підготовки до друку.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Вивченню редакторської діяльності І. Франка присвячено дисертаційне дослідження М. Василенка [2], праці Л. Маляренко [4], І. Науменко [5], В. Селіної і Є. Ярмошевич [9] та ін.

Науковці зазначають, що основні теоретичні принципи Франка-редактора, зокрема, “ідейність друкованого органу і твору, принциповість в добірї матеріалів для надрукування, колективізм у роботі, дбайливе, щире ставлення до літературної праці інших, творча допомога початківцям, високі, науково обґрунтовані критерії оцінки літературного твору, відіграли величезну роль у вихованні письменницьких сил... у поліпшенні ідейної і художньої вартості... творів” [9].

Ставили за *мету* розглянути особливості співпраці Франка-редактора з авторами і Франка-автора з видавцями, простежити, на які аспекти редагування він звертає увагу у своїх листах, а також проаналізувати його погляди щодо необхідності коректури.

Виклад основного матеріалу. О. Маковой у статті “З життя і письменства” подає огляд галицьких журналів, критикуючи їхніх видавців, яким “аніснить ся бути редакторами” [3, с. 39]. Наприклад, “часопись Р у с л а н мала торік двох редакторів: спершу був ним сьвященик-катехит, що в самий найкращий час до роботи в редакції мусів учити дітей у школі. Потім... на його місце прийшов бувший директор руського театру... котрий певно не мав гадки бути редактором...” [3, с. 39].

У часи, коли редактори ледве зводили кінці з кінцями, коли дорогий був кожний передплатник, як писав Франко, “кожний... уважав себе не тільки пренумерантом і читачем, але й компетентним судією всього надрукованого в газеті чи книжці, починаючи від правопису й язика, а кінчаючи провідною ідеєю. І коли надруковане не подобалося йому, він уважав себе в праві дати вираз своєму обуренню, і то вираз якнайдосадніший. Номери “Друга”, “Правди”, “Громадського друга”, “Світу” й інших часописів вертали у редакцію украшені написами, яких колекція могла бути оздобою якої хочете епіграфічної збірки. “Чи сказився?” — запитував один пренумерант. “Не смійте мені присилати такої огидної макулатури!” — гримав другий. “Возвращается обратым шагом к умалишенным”, — глаголав от писанія третій” [11, с. 496]. Не дивно, що ніхто не хотів бути редактором. “Лишають ся по редакциях тільки ті, що за пізно спостерегли, що годі їм уже шукати иньшої долі...” [3, с. 40].

Франко був першим професійним редактором і видавцем [2, с. 1]. “Щоб робота не звалювалась на одного”, пропонував створити “редагуючий відділ”, який все, що надходить до нього, “поправляє, порядкує, загалом укладає так, щоб за тоту часть брав на себе повну відповідальність перед громадою читаючою” [23]. А також вів мову про окремі групи: “одна група для біології, друга для економії і наук суспільних, третя для антропології, четверта для белетристики... Кожна група складає і порядкує надіслані статті, припадаючі в її фах” [17].

Вважав, що “...із званням видавця газети і з звання учителя нерозлучно в’яжеться обов’язок говорити правду і поступати чесно” [25]. І був правдивим. Бо чи нечесна людина написала б так у листі: “...я зачав читати Вашу повість... і вона мені не подобалась. Не гнівайтесь за сей різкий суд, я витолкую Вам, для чого так суджу, і надіюсь, що Ви признаєте мені правду” [30]; “Я сказав свою думку, і сказав її одверто, не криючи і не крутячи”? [25].

Редагуючи тексти, Франко аналізував, що в кожному випадку автор хотів сказати, а що насправді сказав. Його редакційний стіл ставав операційною з клаптиками паперу, ножицями і клеєм. Складаючи порізаний на кусні твір молодого автора, він говорив, що “якби мав свого пацієнта тут, то, може, порадив би йому самому все виправити. Але це автор з провінції, треба б йому написати вдвоє довшого листа, ніж уся його новела. І він, прочитавши мої поради, махнув би на свій твір рукою і навіть не відписав би. А сюжет у нього добрий, невігаданий, просто жаль, щоб змарнувався” [7, с. 395].

Вірші Юлії Шнайдер Франко-редактор читав з олівцем у руці, підкреслюючи неправильні наголоси й невдалі рими, “загострював “провідну гадку”, переставляв і заміняв слова, часом цілі строфи, довго бився в пошуках того чи іншого потрібного слова. Після його виправлення вірші ставали шовково-довершеними і прозоро-витонченими. “До друку” — жартома писав у куточку рукопису, “So solst du machen!” (Так роби!). Як “Отче наш” він радив їй завчити нову молитву: “Над змістом подумай! Над формою попрацюй!” [6, с. 9–10].

Франко підтримував молодих авторів. Зокрема, у листі до К. Попович писав: “...Редакція висилає Вам послідній н[оме]р “Діла”, в котрім напечатаний Ваш вірш... Редакція просить Вас освідчити, що й будуще радо поміщати буде Ваші праці, коли вони будуть такі гарні, як сей вірш” [16]. А в оглядовій статті “Наша поезія у 1901 році” зазначав: “...Ми друкували все те, в чому бачили іск-

ру таланту, ширий, хоч не раз і не зовсім бездоганий вислів дійсного чуття і серйозну працю над формою” [5, с. 72].

Редактора І. Франко розглядав як помічника і радника автора. Надсилаючи свої матеріали до “Друга”, просив В. Давидяка: “...Жадаю від Вас гострої і детальної критики на все, що Вам напишу, бо тільки висказання слабих сторін в однім ділі може поправити автора на другий раз” [12]. У листі до До М. Драгоманова писав: “Я дуже був би Вам вдячний, якби Ви, при способності, витикали мені важніші блуди в моїх роботах, — я ж би бажав учитись і кожне фактичне спростування прийму дуже вдячно” [20]. До Є. Чикаленка зазначав: “Щодо мови, то, щоправда, я силкувався писати чисто і якісно, але як знайдете дещо не до вподоби Вам, то поправляйте без церемонії” [13]. А, звертаючись до С. Єфремова, заздалегідь погоджувався на мовні виправлення і висловлював подяку: “За зазначення помилок у російським нарисі буду дуже вдячний; сей нарис написаний, мов з огня хапаний, й майже весь — імпровізація, без джерел і справок, бо просто не було коли поритися в бібліотеці...” [27]; “само собою розуміється, що я не маю нічого против того, щоб Ви робили в моїх оповіданнях, які хочете язиикові зміни, коли вже вважаєте мою мазанину придатною для лектури Ваших селян. Даю Вам і наперед таку повновласть” [28].

Він з повагою ставився до кожного автора, без зверхності і зарозумілості. Зокрема, до М. Зубрицького звертався “з уклінною просьбою: 1) Переробити трошки вступ... 2) Упорядкувати матеріал трохи відмінно... переписати ті матеріали порядно, без абрєвіатур і без непотрібних великих букв...” [22].

Важливого значення І. Франко надавав умінню редактора досягти “порозуміння з автором”. Він не дорікав авторам їхніми мовностилістичними огріхами. Зазначав, що є помилки перекладача, а є друкарські. “Від таких або ще й гірших помилок не свобідний ніякий учений на світі і ніхто такими помилками не мірить їх вартості” [4]. Пропонував порівняти текст до і після редагування, в деяких випадках просив вибачення за редакторське втручання в чужу працю. До Уляни Кравченко писав: “Конечно, я надіюсь, що ви швидко й самі так запануєте над формою, що не будете потребувати помочі від такої незручної руки, як моя” [30]. А у її листах до Франка читаємо: “Злишнім було перепрошати мене за те, що були Ви ласкаві поправити мій нескладний вірш. Я не єсьм тільки горда, щоби думати, що письмо моєї руки може вийти непоправлене через людей учених і посідаючих правдивий талант” [10, с. 436]; “за Ваші братерські ради і пояснення сердечно дякую” [10, с. 437]; “...тільки великий може когось другого двигнути до великості і світла, і то без зависті і без утрати своєї великості... Ви часто одним словом звертали і звертаєте хід думок моїх вище!” [10, с. 462]. Узгоджував внесені правки з автором: “...Я просив би Вас, прочитавши і поробивши, де треба, чи то помарки, чи доповнення, прислати мені рукопис назад, щоб я якнайшвидше міг дати... до друку” [21]. Коли ж матеріал треба було “трохи ошліфувати”, то повідомляв про це автора, бо зробити це без його дозволу “не осмілювався” [24]. З’ясовував з автором і формат майбутнього видання, на якому папері друкувати, кількість примірників, давав поради. Зокрема, до Ф. Вовка писав: “Не знаю, чи до вподоби Вам буде такий формат, як отсей папір, що тут залучений? Та ще дві речі Ви забули додати: чи друкувати на грубім чи на тонкім папері і в кількох екземплярах? Я від себе радив би в усякім разі друкувати в маленькім форматіку, а не в великім... щоби книжечка вийшла зграбна і удо-

боносима. Щодо сих точок прошу мені зараз написати, щоб друкар не мусив зробленого переробляти” [31].

Так само з'ясовував з редакторами зміни і скорочення у власних текстах: “Я надіюсь по святах бути у Львові і передискутувати з Вами всі такі місця, котрі б, по Вашій думці, мусили бути змінені або скорочені, — таким способом найлегше буде зредагувати текст повісті відповідно до Ваших вимагань, а без ущербу для мене” [26].

Акцентував на важливості словників і довідників у роботі редактора. Зокрема, у листі до І. Белея зазначав: “Шкода, що у нас словаря рос[ійського] путнього нема, — здав би ся до перекладу... поглянь-но в Верхратського термінологію ботанічну... як зветься по нашому зілля... і поправ у статті... не забудь” [14], а до М. Драгоманова писав: “Щодо помилок в моїх писаннях чимало, сьому також не заперечу, але ж мені приходилось велику часть усього писати на селі, без книжок, без матеріалів...” [19].

І. Франко прагнув наблизити свою мову до літературної. “Та величезна літературно-редакційна робота, яку проводив І. Франко, одним із своїх завдань мала перегляд мови багатьох власних творів, її редагування в напрямі наближення до вже виробленої загальноукраїнської літературної мови, звільнення від застарілих форм і слів, яку здійснював письменник з тактом і необхідною доцільністю” [1]. Він гнівно висловлював своє обурення щодо мови Старицького: “До якого чорта Старицький таку масу нових слів творить або старих переіначує, немов-то бесіда наша така вже бідна, що без латання не обійдеться? По якого б чорта, н[а]пр., писати “ружняний” зам[ість] “рожевий” і з тим диким словом римувати ще дикіше, бо нікому не зрозуміле і нічого не значуче, “скрижняний”?” [18].

Коректуру розглядав як важливий етап редакційно-видавничого процесу, вважав, що перегляд коректури є “конче необхідним” [32], що це важливо в “інтересах самого видання” [15]. До видавців звертався із таким проханням: “Чи не могли б... зробити так, щоб у разі друкування мені можна було переглядати другу коректу? Почерк у мене досить невиразний, а діалектні та мовні відтінки такі, що жодним комбінуванням не вдається дійти правди... Гадаю, що ні вартість її не буде занадто велика, ані затримка, оскільки кожен надісланий мені аркуш я старатимусь того ж самого дня повернути назад. Прошу про це якнайнастійніше” [15]; “Чи не було б для редакції... занадто обтяжливим моє прохання: 1) прислати мені для перегляду коректу моїх статей... по-перше, у зв'язку з великою кількістю власних імен і цитат, по-друге, через мій нерозбірливий почерк, який я змінити не можу, а по-третє, у зв'язку з тим, що у такій науці, як фольклористика, кожний день може принести нові матеріали, на які варто вказати принаймні хоча в примітках” [32].

Висновки. І. Франко з повагою ставився до кожного автора, узгоджував з ним внесені правки, давав поради щодо друкування (формат видання, папір, кількість примірників та ін.), був “суворим, справедливим, вимогливим і чуйним вихователем” [5, с. 73] молодих авторів, зазначав про важливість довідкової літератури в роботі редактора, акцентував на необхідності коректури.

Вивчення редакторського досвіду І. Франка має важливе значення для молодих редакторів, для сучасного стану книговидавництва.

1. *Бернштейн М. Д.* Основні текстологічні принципи зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах // Питання текстології. Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1983. — С. 29.
2. *Василенко Михайло Григорович.* Редакторська та видавнича діяльність Івана Франка: Дис... канд. наук: 27.00.05 — 2008 // <http://www.lib.ua-ru.net>
3. *Маковей Осип.* З життя і письменства (про фейлетони українсько-руських політичних часописей в р. 1898) // Літ.-наук. віст. — 1899. — Т. 6. — Кн. 4. — С. 38–53.
4. *Маляренко Л.* Іван Франко — редактор. — Львів, 1970. — С. 90.
5. *Науменко І. А.* Іван Франко — учитель молодих письменників // Наук. зап. Дніпропетров. ун-ту. Зб. пр. іст.-філол. ф-ту. — 1956. — Т. 57. — С. 67–73.
6. *Наша Уляна Кравченко.* Спогади сучасників. — Львів: Логос, 1997. — С. 9–10.
7. *Партико З. В.* Загальне редагування: нормативні основи: Навч. посіб. — Львів: Афіша, 2001. — 416 с.
8. *Ріпей Марія.* До питання взаємин автора і редактора: з редакторського досвіду Івана Франка // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 28–29 жовт. 2005 р. / За ред. М. М. Романюка. — Львів, 2005. — С. 48–51.
9. *Селіна В. А., Ярмошевич Є. Ю.* Принципи видавничо-редакторської діяльності Івана Франка у сучасній теорії редагування // <http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/studconf2006>
10. *Уляна Кравченко.* Вибрані твори. — К.: Держ. вид-во худож. л-ри, 1958. — С. 436–437, 462.
11. *Франко І.* З останніх десятиліть ХІХ в. // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 41. — С. 471–528.
12. *Франко І.* Лист до В. Давидяка // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 8.
13. *Франко І.* Лист до Є. Чикаленка // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 50. — С. 310.
14. *Франко І.* Лист до І. Белея // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 304.
15. *Франко І.* Лист до Ізидора Коперницького // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 191.
16. *Франко І.* Лист до К. К. Попович // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 445.
17. *Франко І.* Лист до М. Драгоманова // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 257–258.
18. *Франко І.* Лист до М. Драгоманова // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 342.
19. *Франко І.* Лист до М. Драгоманова // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 347.
20. *Франко І.* Лист до М. Драгоманова // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 438.
21. *Франко І.* Лист до М. Драгоманова // Збір. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 81.

22. *Франко І.* Лист до М. Зубрицького // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 50. — С. 216.
23. *Франко І.* Лист до М. Павлика // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 209.
24. *Франко І.* Лист до Олени Пчілки // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 9.
25. *Франко І.* Лист до О. Партицького // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 251.
26. *Франко І.* Лист до О. Партицького // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 345.
27. *Франко І.* Лист до С. Єфремова // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 50. — С. 268.
28. *Франко І.* Лист до С. Єфремова // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 50. — С. 320.
29. *Франко І.* Лист до У. Кравченко // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 368.
30. *Франко І.* Лист до У. Кравченко // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — С. 372.
31. *Франко І.* Лист до Ф. К. Вовка // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 24.
32. *Франко І.* Лист до Яна Карловича // Зібр. творів: У 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 343–344.

**IVAN FRANKO — EDITOR
(TO THE 155-ANNIVERSARY)**

Mariya Ripey

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

E-mail: journft@franko.lviv.ua

In this article Ivan Franko is observed as an editor, whose attitude was respectable to the authors. He paid huge attention to the agreement with their corrects, he pointed out correction to be “very necessary”. His articles are analyzed his letters to authors and publishers.

Key words: editor, author, redaction, proof.

**ИВАН ФРАНКО — РЕДАКТОР
(К 155-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ)****Мария Рипей**Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина**E-mail:** journft@franko.lviv.ua

Рассмотрены особенности деятельности Ивана Франко как редактора, который с уважением относился к авторам, большое внимание уделял согласованию с ними внесенных правок, отмечал, что корректура “крайне необходима”. Проанализированы его письма к авторам и издателям.

Ключевые слова: редактор, автор, редактирование, корректура.*Стаття надійшла до редколегії 01.09.2011**Прийнята до друку 26.09.2011*